

Analyse onderwijsleersituatie in lager en secundair onderwijs

De analyse onderwijsleersituatie biedt de CLB-medewerker een ophijsting van handelingen van leerkrachten in een dagelijkse klaspraktijk. De ophijsting is gebaseerd op de evidence-based kijkwijzers en checklists leerkrachtvaardigheden in het PO en VO van Noëlle Pameijer¹. Ze werd aangevuld met inzichten vanuit bronnendocument Referentiekader Onderwijs (ROK), meta-analyses van Hattie & Marzano, Bijlage Effectief onderwijs, netgebonden materialen² en aanvullende literatuur³. De analyse is opgedeeld naar analogie van de onderwijsleersituatie uit de bouwsteen schoolcontext van het Prodia-model.

Met dit document kun je als CLB-medewerker de onderwijsleersituatie in kaart brengen in het geval je een HGD-traject loopt bij een leerling door middel van gesprek en observatie. Zicht krijgen op het klasmanagement en het pedagogisch-didactisch handelen van de leerkracht én de effect daarvan op de betrokken leerling zijn immers een belangrijk onderdeel van de onderzoeksfase binnen het HGD-traject. Als handelingsgerichte onderzoeker observeer je de betrokken leerling altijd in interactie met zijn leerkracht en zijn medeleerlingen. Welk handelen heeft welk effect (+/-/?) op de leerling? Komt het handelen van de leerkracht tegemoet aan het leren, het gedrag en het welbevinden van de leerling? Hoe beïnvloeden activiteiten en gedragingen van de leerkracht en de leerling elkaar wederzijds? Het doel is steeds om gerichte interventies te formuleren ten aanzien van de leerling. Het gebruik van het document vertrekt steeds vanuit een gesprek tussen de leerkracht en de CLB-medewerker: samen reflecteren ze over de noden van de leerling en hoe het handelen van de leerkracht hierop een effect kan hebben. De leerkracht kan vertellen vanuit zijn klaservaringen met de leerling en de CLB-medewerker kan aanvullen met de beeldvorming van de leerling vanuit het reeds gevoerde HGD-traject. Het gesprek kan reeds een reflectiemoment betekenen voor de leerkracht op zijn eigen handelen en bijgevolg een aanzet zijn tot afstemming. Daarnaast bespreekt de CLB-medewerker het doel van de aanvullende observatie en wat er juist geobserveerd zal worden. Na de observatie kan het document als leidraad dienen voor het aansluitend gesprek.

Tip: Het is ook mogelijk dat de leerkracht deze analyse zelf hanteert wanneer hij als medeonderzoeker wordt ingezet om “participerend” te observeren. Vaak leidt een gerichte observatie door de leerkracht tot meer inzicht in een moeilijke (klas)situatie.

¹ Pameijer, N. (2017). Handelingsgericht samenwerken. Samenwerken aan schoolsucces. Nederlandse editie. Acco.

² Katholiek Onderwijs Vlaanderen: Vademecum Zorgbreed en kanserrijk onderwijs; GO!: GO! Navigator; OVSG: Bouwstenen; POV: SAPO Doelverdelers.

³ Coppieters J. (2019). *Effectieve feedback in het onderwijs*, Acco; Depotter I., Seys J, Milleville M. (2017). *Missing Link*, provinciaal document; Surma, T. e.a. (2019). *Wijze lessen, twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek*, Ten Brink Uitgevers. Lemov D. (2016). *Teach like a champion 2.0.*, CED groep educatieve diensten

Hoe hanteer je deze analyse onderwijsleersituatie? Wanneer je een handeling observeert of bespreekt, plaats een vinkje in het vakje. Daarna geef je aan welk effect (+/-/?) dit gedrag heeft op de leerling in de klas.

Didactisch handelen	Dit handelen heeft een effect op de leerling (+/-/?)
<p>☒ Doelen stellen</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je rechtstreeks observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ brengt het doel van de les over aan de leerlingen en/of het lesdoel staat op het bord ☐ laat merken in het taalgebruik dat zij vertrouwen heeft in de mogelijkheden van alle leerlingen ☐ formuleert de succescriteria aan de vaardigheden die bij het leerdoel horen ☐ maakt concreet naar welk doel er wordt toegewerkt en wat de tussenstappen zijn ☐ motiveert de leerling om het leerdoel te bereiken door in te zetten op autonomie en structuur ☐ evalueert de doelen van de les samen met de leerlingen. Zijn de doelen bereikt of nog niet? En: hoe kunnen de doelen alsnog bereikt worden? ☐ bevordert dat leerlingen in hun eigen tempo aan hun doelen werken ☐ bevordert dat leerlingen hun tijd zo goed mogelijk besteden aan leer- en ontwikkelingsactiviteiten (effectieve leertijd) door te werken met duidelijke afspraken 	

<p><i>Hier heb je een gesprek voor nodig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zorgt dat de doelen uitdagend zijn (zone van naaste ontwikkeling) ☐ verwoordt hierbij hoge verwachtingen ☐ gelooft in het groeipotentieel van elke leerling (visie en attitude van de leerkracht) ☐ daagt leerlingen uit zichzelf doelen te stellen en daar gericht naartoe te werken ☐ houdt de vorderingen op een functionele manier bij. Zij doet dit met observaties, gesprekken, methode gebonden toetsen en het leerlingvolgsysteem ☐ zorgt ervoor dat de werkvormen doelgericht zijn en voldoende uitdaging bieden 	
<p>☒ Instructie geven</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je rechtstreeks observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zorgt dat de instructie éénduidig is: helder en kernachtig ☐ zorgt voor veel interacties met de leerlingen tijdens het geven van de instructie ☐ houdt de instructietijd in principe kort ☐ controleert steeds of de leerlingen de les nog kunnen volgen en of ze de nieuwe lesstof begrijpen door de leerling te laten herhalen in eigen woorden. ☐ laat zoveel mogelijk leerlingen antwoorden 	

- formuleert eerst de vraag/opdracht en geeft daarna pas een leerling het woord
- heeft de regie over de instructie en begeleiding van alle leerlingen, ook bij de leerlingen die extra begeleiding nodig hebben

Hier heb je een gesprek voor nodig

- stemt de opdrachten af op het te bereiken doel
- stemt de opdrachten af op wat leerlingen kunnen, hun leerstijl, talenten, interesses en sterke kanten

De leerkracht stemt de instructie duidelijk en zo goed mogelijk af op de onderwijsbehoeften van de leerlingen (instructiedifferentiatie):

Dit kan je rechtstreeks observeren

- vereenvoudigt het woordgebruik bij het geven van de instructie (op een taalkundig eenvoudige manier)
- ondersteunt de instructie met concreet materiaal
- breidt de instructietijd uit
- verkort de instructietijd
- geeft begeleiding 'op maat' tijdens het verwerken van de instructie bijvoorbeeld in een apart groepje
- biedt leerlingen die extra begeleiding nodig hebben meer leer- en oefentijd
- biedt leerlingen die minder begeleiding nodig hebben uitbreidingsleerstof aan waarbij eigen grenzen kunnen afgetast worden

<p>☐ zorgt dat leerlingen die geen verlengde instructie nodig hebben, op een relatief zelfstandige manier of onder leiding van een tweede leerkracht kunnen verder werken</p>	
<p>☒ Feedback geven</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je rechtstreeks observeren</i></p> <p>☐ geeft regelmatig feedback waarbij de leerling een antwoord krijgt op onderstaande vragen:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) waar werk ik naartoe, wat is het doel? (2) hoe doe ik het tot nu toe, ben ik dichtbij of is het doel nog veraf? (3) hoe moet ik nu verder, wat kan ik doen om dichterbij het doel te komen? <p>☐ richt de feedback (<i>omcirkel wat van toepassing is</i>)</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) op de taak (product/resultaat/gedrag), (2) op het proces (inzet/strategie, aanpak): benoemt de inzet van de leerling (“hard gewerkt”) en het effect ervan (“en daarom is het gelukt”) (3) op de zelfregulatie (zelfstandigheid, zelfsturing, zelfmanagement) <p>☐ laat merken dat fouten maken mag door een (veilige) cultuur te creëren waarin fouten maken heel gewoon is: de leerkracht berispt medeleerlingen die “lachen” met fouten van klasgenoten en moedigt (onzekere) leerlingen aan om een “risicovol” antwoord te geven</p> <p>☐ geeft spontane feedback die passend is bij het gedrag van de leerling (zoals waardering voor de inzet of het welslagen op een voor deze leerling moeilijke opdracht).</p> <p>☐ geeft prijzende feedback hardop</p> <p>☐ gebruikt respectvolle taal</p>	

<p>☐ uit vertrouwen in de leerlingen met uitspraken als “dit kunnen jullie vast en zeker” en “dit hebben we al eens gedaan en toen is het goed verlopen”</p> <p><i>Hier heb je een gesprek voor nodig</i></p> <p>☐ geeft onbevooroordeelde en objectieve feedback</p> <p>☐ laat leerlingen weten dat hun (huis)werk wordt nagekeken en verduidelijkt hoe zij het (huis)werk zal beoordelen</p> <p>☐ bevordert dat leerlingen reflecteren op hun eigen gedrag en hun leerprocessen</p>	
<p style="text-align: center;">Pedagogisch handelen</p> <p><i>Hier heb je een gesprek voor nodig</i></p>	<p>Dit handelen heeft een effect op de leerling (+/-/?)</p>
<p>☒ Voorbeeldgedrag tonen</p> <p>De leerkracht</p> <p>☐ stelt zich op als een rolmodel, laat bewust voorbeeldgedrag zien</p> <p>☐ bevordert in woord en daad dat leerlingen elkaar respecteren en accepteren, ongeacht hun geslacht, mogelijkheden en beperkingen en hun culturele of maatschappelijke achtergrond</p> <p>☐ laat merken dat de leerling als persoon geaccepteerd wordt maar dat bepaald gedrag ontoelaatbaar is</p>	

☐ tolereert geen enkele vorm van pesten in de klas	
☒ Relatie leerkracht – leerling De leerkracht <ul style="list-style-type: none">☐ investeert in positieve relaties met leerlingen en tussen leerlingen onderling☐ laat leerlingen merken er voor de leerling te zijn☐ is empathisch, toont geduld, is betrokken en straalt vertrouwen uit☐ toont belangstelling voor het schoolwerk, de vrijetijdsbesteding en achtergrond van leerlingen☐ bevordert dat leerlingen samenwerken, samenspelen en elkaar ondersteunen☐ gaat discreet en professioneel om met vertrouwelijke informatie over leerlingen en hun thuis- en leefcontext☐ houdt rekening met verschillen in behoefte aan veiligheid en acceptatie☐ herkent het eigen aandeel in relaties met leerlingen en handelt hiernaar☐ houdt voldoende afstand en bewaakt de eigen grenzen (geen vriend zijn van)☐ doet een beroep op het schoolteam wanneer de relatie moeilijk loopt en kijkt samen hoe deze relatie verbeterd kan worden of hoe er grenzen kunnen worden gesteld wanneer nodig	

<p style="text-align: center;">Klasmanagement</p>	<p style="text-align: center;">Dit handelen heeft een effect op de leerling (+/-/?)</p>
<p>☒ Klasorganisatie</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zorgt voor een les-, dag- of weekplanning ☐ houdt de leerlingen actief bij de les, zorgt ervoor dat elke leerling op een actieve en betrokken manier aan het leren is ☐ houdt rekening met voorgaande leservaringen, sluit aan bij de voorkennis van leerlingen en activeert deze ☐ zorgt voor een productief tempo in de klas: door een verandering in de aanpak (bijvoorbeeld van een één-op-één gesprek naar een klasdiscussie) of door activiteiten af te wisselen (bijvoorbeeld van zelfstandig werk naar een klasgesprek) creëert de leerkracht snelle of langzame momenten (tempowisselingen) ☐ organiseert zelfstandig uit te voeren opdrachten op een goede manier <p><i>Hier heb je een gesprek voor nodig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ bereidt de les goed voor ☐ volgt haar lesplanning of wijkt er beargumenteerd van af ☐ bevordert dat leerlingen een actief aandeel hebben in de keuze (autonomie), planning en beoordeling (competentie) van hun werk 	

<p>☐ hanteert flexibele groeperingsvormen. Afhankelijk van het te bereiken doel kiest de leerkracht de meest geschikte <u>differentiatievorm</u>: heterogene (sub)groep, homogene (sub)groep of individueel werken</p>	
<p>☒ Regels en routines</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ gebruikt kernbegrippen als kapstok voor de structurering van de les ☐ bouwt de les stapsgewijs op met verbanden (zoals oorzaak en gevolg, middel en doel) en concrete voorbeelden ☐ wisselt didactische werkvormen af en stemt deze af op de behoeften van leerlingen <p>De leerkracht spreekt de leerlingen aan op afspraken over</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ het binnenkomen en verlaten van de klas ☐ het gebruik van hoeken in de klas, kasten en andere materialen, zoals potloodslijper, laptop en rekenmachine ☐ het vragen van hulp aan de leerkracht en de begeleiding tijdens het werken ☐ het indienen van het huiswerk/taak ☐ wat te doen als de klassikale opdracht klaar is 	

<ul style="list-style-type: none"> ☐ de verwachtingen ten aanzien van gewenst gedrag ☐ wat afgesproken grenzen zijn, evenals de consequenties bij overtreding 	
<p>☒ Omgaan met storend gedrag in de klas</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zorgt voor een rustige en aangename werksfeer in de klas ☐ bevordert dat leerlingen bezig zijn met hun taak en geconcentreerd kunnen werken ☐ kijkt regelmatig de klas rond, stelt zich op in een hoek om de klas rond te kijken (zo kun je de hele klas overzien in een hoek van 80°) ☐ zorgt ervoor dat leerlingen samenwerken, elkaar helpen en zaken uitleggen, zonder de andere leerlingen te storen ☐ hanteert de gedragsregels consistent ☐ geeft concreet aan hoe leerlingen hun gedrag kunnen verbeteren ☐ prijst en beloont het gewenste gedrag zodra het zich voordoet ☐ corrigeert ongewenst gedrag consequent en is voorspelbaar in welke sancties op ongewenst gedrag volgen 	

- spreekt bij ongewenst gedrag de leerling individueel en fluisterend aan (niet hardop klassikaal), zij laat de groep niet 'meegenieten'. Indien niet mogelijk, zorgt de leerkracht dat de storende leerling zo kort mogelijk in de schijnwerper staat
- zegt bij ongewenst gedrag *hoe* de leerling het anders moet doen, in plaats van de leerling het foute of verkeerde gedrag in te wrijven
- loodst de aandacht van de rest van de klas naar iets productievers om de sfeer terug te normaliseren na klassikale tussenkomst bij storend gedrag van een individuele leerling
- geeft complimenten op gedrag zoveel als mogelijk hardop klassikaal
- kiest voor een aanpak die mogelijkheden, groeikansen en positieve aspecten van leerlingen benut

Hier heb je een gesprek voor nodig

- creëert een basis voor goede relaties binnen de klas en stuurt bij wanneer er interactieproblemen zijn of wanneer een leerling de binding met zijn klasgroep dreigt te verliezen
- is in staat om gedragsproblemen voor te zijn, is proactief, werkt preventief en heeft daarbij oog voor de belangen van alle leerlingen in de groep
- is zich bewust van eigen opvattingen en overtuigingen over (het ontstaan van) probleemgedrag en probleemsituaties
- heeft inzicht in eigen, intuïtieve reacties op 'moeilijk gedrag'
- kan probleemgedrag en -situaties analyseren, inclusief groepsprocessen en reflecteert daarbij ook over de eigen rol

<ul style="list-style-type: none"> ☐ gaat na hoe de leerling probleemsituaties op school en in de huis- en leefcontext beleeft en hoe de leerling deze interpreteert in relatie tot zijn onderwijsloopbaanperspectief ☐ reflecteert op het denken en doen, samen met het schoolteam ☐ krijgt de ruimte om zich te professionaliseren rond dit thema en benut deze kennis in het eigen handelen 	
<p>☒ Inrichting van het klaslokaal</p> <p>De leerkracht</p> <p><i>Dit kan je observeren</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ creëert een leeromgeving die de ontwikkeling van leerlingen stimuleert en ondersteunt ☐ zorgt voor een ordelijke inrichting van de ruimte, de ruimte is zo ingericht dat wisseling van activiteiten snel plaats kan vinden, er is hierbij voldoende 'loopruimte' ☐ kan de verschillende groepsactiviteiten goed overzien, zij kan alle leerlingen zien ☐ zorgt dat de leerlingen het bord goed kunnen zien ☐ zorgt dat leermiddelen beschikbaar en toegankelijk zijn, kinderen en jongeren weten hoe ermee te werken <p><i>Hier heb je een gesprek voor nodig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zorgt voor leermiddelen die aantrekkelijk en geschikt zijn voor het te bereiken doel 	